

*Ikke bare er det vanskelig å få tak
i alt du har lagret, men du kan
også gå rundt og huske ting som
ikke har skjedd*

...med en ufeilbarlig hukommelse?

Hvor godt kan vi stole på hukommelsen vår? En ting er at vi ikke husker alt vi gjerne ville, eller at vi ikke husker raskt nok, men hva med nøyaktigheten av det vi mener å huske? De fleste kan vel innrømme at vi husker litt ufullstendig eller unøyaktig, men er det mulig at vi går rundt og husker ting som slett ikke har hendt? I de siste par tiår har det funnet sted en meget intens internasjonal diskusjon om dette emnet, særlig i forbindelse med seksuelle overgrep mot barn. I dette nummer av Tidsskriftet gir Stig Heskestad et resymé av sentrale punkter i denne debatten (1). Disse spørsmål har imidlertid også en videre interesse idet muligheten for at flere av oss bærer på falske minner vil endre vårt syn på oss selv og kvaliteten av vårt virke.

Som kjent postulerte Sigmund Freud (2) at minner om ubehagelige opplevelser kunne fjernes fra bevisst hukommelse, men at de kunne kalles frem igjen under psykoanalyse. Begge disse teser har møtt kraftig motstand. Aktiv undertrykkelse av hukommelse har inntil nylig ikke vært overbevisende dokumentert, verken i kliniske eller eksperimentelle undersøkelser (3, 4). Mot ideen om at emosjonelt traumatiserende situasjoner skulle kunne skyves vekk fra bevisst hukommelse, står en lang rekke observasjoner som viser at emosjonelt ladede situasjoner faktisk huskes bedre enn ikke-emosjonelle hendelser (4, 5). Dette betyr selvsagt ikke at traumatiske hendelser ikke kan glemmes, et poeng som Heskestad også fremhever (1). Etter nær 100 år med manglende rapporter om aktiv represjon av hukommelse, kom imidlertid ett klart eksperimentelt eksempel i 2001 da Anderson & Green rapporterte at intens konsentrasjon om *ikke* å interessere seg for én type ord, men å samle konsentrasjonen om en annen type ord fra en liste som skulle læres, førte til redusert hukommelse av den første ordtypen (6). Men – om effekten var sikker, var den moderat, og reduksjonen skyldtes en negativ konsentrasjon under innlæringen, temmelig ulikt en overgreps-situasjon.

Den andre tesen, påstanden om at undertrykte minner lar seg avdekke under psykoanalyse, har vært enda vanskeligere å dokumentere (3, 4). Mot tvilerne har det vært innvendt at de eksperimentelle undersøkelser ikke har maktet å gjenskape tilstrekkelig realistiske situasjoner, så saken er ennå ikke avklart.

Men – hvor nøyaktig er hukommelsen? I om lag 100 år har vi visst at hukommelsen ikke registrerer hendelser kontinuerlig og med jevn og full nøyaktighet. Freud selv presiserte dette i 1898 (2), og hans og utalli-

ge andres kliniske erfaringer på dette punkt ble overbevisende eksperimentelt demonstrert av Bartlett (7).

Hukommelsen er ikke som en film eller et lydbånd som kontinuerlig registrerer alle detaljer med like stor nøyaktighet og alltid i riktig rekkefølge. I stedet arbeider den sprangvis og får med seg stikkprøver av hendelsene, særlig av det som virker viktigst eller mest uventet. Når vi gjenskaper situasjonen i vårt indre, skjer det ingen rekapitulering, men en rekonstruksjon. Dette er en økonomisk prosess, målt i tid og antall deltaende celler, men innebærer også ulemper. Den viktigste er at vi må akseptere en viss unøyaktighet. Rekonstruksjonen foregår sannsynligvis ved at hjernen starter med de stikkprovene som reelt huskes, og fortsetter med å sette materiale fra tidligere erfaringer inn i mellomrommene.

Vi lærer nytt stoff ved å sette enkeltelementene inn i et egenprodusert skjema. Ved erindring bruker vi så dette skjemaet sammen med det umiddelbart opplevde til å gjenskape situasjonen. Det er derfor det er så vesentlig at læringsprosessen gir oss virkelig innsikt og ikke bare en samling av enkeltdata (8). I rekonstruksjonen bruker vi sammenhenger vi har lært oss godt. Her står faktisk vår erfaring i noen grad i veien for å lære nye metoder eller oppdage sammenhenger!

Hukommelsens rekonstruktive karakter gir imidlertid mulighet for feilkonstruksjoner. Under gitte betingelser kan vi bruke gale brikker under arbeidet med gjenskapingen.

Eksperimentelle data viser at de fleste mennesker er utsatt for slike erindringsfeil, men i sterkt varierende grad. Opptil 30% av en voksen normalbefolkning er suggestible i en slik grad at de bygger falskt materiale, levert av eksperimentator, inn i en historie når de skal gjenfortelle hendingsene fra en video de har sett. Spesielt lett bygger barn inn slikt falskt materiale, særlig tydelig sees dette hos 3–5-åringer (9, 10).

Jo oftere materialet presenteres, jo større sjanser er det for at barna bygger det inn i sine hukommelsesbilder. I klinisk sammenheng er dette viktig idet barnas gjenopplevelse av hendelser, fiktive eller ikke, blir mer levende jo oftere de forteller dem. Dette gjelder også om de blir bedt om å tegne situasjoner eller figurer. Spesielt vanskelig er det at barnas gjengivelse ofte er fullstendig overbevisende, de gjengir historier med betydelige innslag av fiktivt materiale på en måte som overbeviser både erfarne undersøkere og barnas egne foreldre. I slike situasjoner har det dessverre vist seg at selv erfar-

ne barnepsykologer og -psykiatere ikke klarer å skille løgn fra sannhet (10). Vi har i dag beklageligvis ingen sikre metoder for å avsløre falske minner. Dette er en fortvilet situasjon, både for de mulige ofre for overgrep og for flere av dem som blir anklaget som overgripere.

Vi leger kan også plages av falske minner – vårt eneste forsvar er gode notater!

Per Andersen

Fysiologisk institutt
Universitetet i Oslo
Postboks 1103 Blindern
0317 Oslo

Per Andersen (f. 1930) er professor emeritus og seniorstipendiat ved Fysiologisk institutt, Universitetet i Oslo. Hans forskergruppe studerer effekten av molekylære endringer i genene for AMPA- og NMDA-reseptorer på en cellulær modell for læring; langtidspotensering, LTP.

Litteratur

1. Heskestad S. Mistet og funnet – minner om seksuelle overgrep i barndommen. Tidsskr Nor Lægeforen 2001; 121: 2386–9.
2. Strachey J, red. Standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud. London: Hogarth, 1966.
3. Brewin CR. Scientific status of recovered memories. Br J Psychiatry 1996; 169: 131–4.
4. Schacter DL. Illusory memories. A cognitive neuroscience analysis. Proc Natl Acad Sci 1996; 93: 13527–33.
5. LeDoux JE. Emotion circuits in the brain. Annu Rev Neurosci 2000; 23: 155–84.
6. Anderson MC, Green C. Suppressing unwanted memories by executive control. Nature 2001; 410: 366–9.
7. Bartlett FC. Remembering: a study in experimental and social psychology. London: Cambridge University Press, 1932.
8. Anderson JR. Cognitive psychology and its implications. New York: W.H. Freeman, 1990.
9. Loftus EF. Eyewitness testimony. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979.
10. Bruck M, Ceci SJ. The suggestibility of children's memory. Annu Rev Psychol 1999; 50: 419–39.